

Szemponatok a női választójog kérdésének nemzetközi összehasonlításához

© HORVÁTH Ágnes

Eszterházy Károly Főiskola, Eger, Magyarország

elon456@yahoo.com

A nők politikai szerepvállalásának és demokratikus szavazati jogának kérdése a 19. századtól rendre előkerült az európai országok közéleti és parlamenti diskurzusában, a törvényhozók részéről azonban egy-egy derűtséget keltő hozzászóláson kívül pozitív érdemi döntés nem született. Noha a női emancipáció gondolata mélyen gyökerezett a felvilágosodás humanista eszméiben, amely a nők közéleti szereplését és választói jogosultságát emberi jogként fogta fel, a politikai jogként való elismerése valóban csak a 20. század elején került a politikai realitás mezejére, aminek oka, hogy a 19-20. század fordulóján a nők társadalmi helyzetének megváltozása fölött a politika már nem hunyhatott szemet. Tanulmányomban röviden összefoglalom, hogy mely szempontok mentén lehet értelmezni a választójog nőkre történő kiterjesztésének folyamatát.

Noha a női egyenjogúsághoz kapcsolódó diskurzus középpontjában a századfordulón a politikai jogok kérdése állt, a probléma sokkal korábbra és egyéb tényezőkre vezethető vissza.

A jelenlegi kutatások eltérően láttatják a női választójog megszerzésének (*elnyerésének, kiharcolásának, stb.*) folyamatát. A különbségek részben a 19-20. századi nőmozgalmak, feminista szervezetek társadalmi-politikai szerepének alul- vagy túlértékeléséből, részben a női szavazati jog megadásának a demokratizálódási folyamat mintegy spontán, természetéből adódó sajátosságának kihangsúlyozásából adódnak.

Nem vitás, hogy az európai és észak-amerikai társadalmak fokozatos demokratizálódásával, a szavazati jog lassú kiterjesztésével és a társadalmi státuszcsoportok közötti jogi különbségek eltűnésével ezekben az országokban egyre lehetetlenebbé vált a nők politikai életből való kitaszítottsága. Egyre jellemzőbbé vált az a gondolat, miszerint a nők részvétele a közügyek irányításában egyrésztől továbbblendíti a társadalmi emancipáció folyamatát, másrészt a demokrácia minőségét is emeli (Zentai, 2001:5). Kérdés azonban, hogy az általános demokratizálódási folyamat természetes velejárója volt-e a nők aktív és passzív szavazójogának biztosítása.

A nőket érintő demokratikus jogkiterjesztés programja a 19. század végén, főképp Angliában és az Egyesült Államokban jelentkező radikális, a polgári engedetlenség eszközével is élő szüfrasset-mozgalmakban csúcspontot ér. Ezeknek az immár egyértelműen nőpolitikai mozgalmaknak a megjelenése azonban nem előzmények nélküli.

Az első nőmozgalmak nem feltétlenül önállóan tevékenykedő csoportként jelentek meg, hanem sokszor egyéb társadalmi mozgalmak részei voltak és csak később önállósultak. Az első ilyen szerveződések az angolszász országokban például javító szándékú, jótékony egyesületek voltak, amelyek jobbára a puritán vallási hagyományokra építkezve más rászorulókat (betegek, árvák, özvegyek vagy az

Egyesült Államokban az afro-amerikaiak) segélyezését vállalták. Az ilyen karitatív szervezetekben való részvétel társadalmi elvárás volt az anyagilag tehetősebb, magasabb társadalmi státuszú nőkkel szemben. Kétségtelen, hogy ezek a csoportosulások biztosítják a formális keretet annak a szellemi közegnek a kialakulásához, amely a nők számára önmaguk hátrányos helyzetének felismerését eredményezi. E gondolatok főképp a 18. században és a 19. század első felében a felvilágosodás emberi szabadságról szóló eszméjével találnak kapcsolódási pontot. Ennek okán az első szervezett nőmozgalmak az Egyesült Államokban jöttek létre – építve a Függetlenségi Nyilatkozatban, az Alkotmányban és annak kiegészítéseiben (Bill of Rights) megfogalmazott elvekre – a 19. század első harmadában. Ezen csoportok törekvései között az egyéni szabadságjogokból kiindulva a női nem felszabadítása, társadalmi, és majd ebből következően politikai egyenjogúsítása állt. Az amerikai nőmozgalom híres alakjai (pl. Elisabeth Cady Stanton, Lucretia Mott) a kérdést még összekapcsolták az afro-amerikaiak jogi státuszának kérdésével (Passerini, 2003:148-149).

A nőmozgalmak történetének korai szakaszában a követelések középpontjában nem a politikai jogok állnak, hanem a szociális és társadalmi egyenlőség kérdései. Így a családban betöltött szerep, a saját elhatározásból történő házasságkötés, a válás liberalizálása, a saját vagyon fölötti rendelkezés joga, az oktatáshoz való hozzáférés, stb. Bár az amerikai és európai társadalom egyre nagyobb hányada fogékony ezen törekvések iránt, a nőmozgalmak egyelőre még nem rendelkeznek azzal a társadalmi súllyal, amellyel kikényszeríthetővé válna a politikai döntés e területeken.

Ezen a helyzeten a nők társadalmi helyzetének igen gyors megváltozása segített, amely a munkaerőpiacon betöltött pozíciójuk erősödésének tudható be. A nők megjelenése a munkaerőpiacon, főleg a gyáriparban és az ott tapasztalt nemi egyenlőtlenségek eredményezték, hogy a fokozatosan legalizálódó szociáldemokrácia felfigyelt a problémára és támogatni kezdte a jogaikért harcoló nőket, csoportosulásaik harcos feminista szervezetekké alakítását. Utóbbi ugyanis egyrészt jól beilleszthető volt a szocializmus 19. századi forradalmi gondolatába, másrészt nők tömegeinek megnyerését tette lehetővé a baloldali pártok számára. A nőmozgalmak szocializmussal, szociáldemokráciával való összekapcsolódása egy csapásra megteremtette a feminizmus politikai arculatát. Ennek következtében a nők hátrányos helyzetének problémáját egyre szélesebb társadalmi rétegek ismerték meg és ez a 19. század második felében döntéshozatalra sarkallta a kormányzatokat a fentebb említett kérdésekben. Franciaországban például 1881-ben vezetik be az általános és ingyenes alapfokú oktatást, amelyet a következő évben kötelezővé is tesznek. A válás liberalizálására ugyanitt 1884-ben kerül sor. 1907-től a férjzett francia nők szabadon rendelkezhetnek fizetésükről, 1913-tól négy hetes fizetett szülési szabadság illeti meg őket. Az Egyesült Királyságban a házas nők 1882-től rendelkezhetnek önálló vagyonnal, a válás liberalizálása azonban még nagyon sokat váratott magára.

A 19. század utolsó harmadában részben a nőmozgalmak megnövekedett politikai súlyának köszönhetően megindult a nők társadalmi emancipálásának folyamata. Az aktív és passzív szavazati jog megadása azonban a fentebb említett jogoknál sokkal súlyosabb kérdés volt. Az Egyesült Királyságban például a szavazati jog nőkre történő kiterjesztésével megduplázódott volna a munkásosztályba tartozó szavazók száma. Részben az ebben rejlő lehetőségek felismerése okán kerestek kapcsolatot a szocialista-kommunista pártok a nőmozgalmakkal, noha a női szavazati jog kérdése a felvilágosodás liberális tanaiban gyökerezett (Mary Wollstonecraft *A nők jogainak*

követelése c. munkája például 1792-ben a nők egyenrangú polgárrá válását szorgalmazza és kifejti, hogy a nőkkel szembeni negatív sztereotípiák a társadalom által generált alávetett helyzetből következnek) – John Stuart Mill e gondolkör eszmei alapjain állva nyújtott be petíciót a brit parlamenthez a női szavazati jog ügyében, amelyet aztán az Alsóház elutasított. Részben ennek a döntésnek a következményeként alakult meg 1867-ben a National Society for Women's Suffrage és indult útjára az immár radikalizálódott szüfrasset-mozgalom (példaként említhető meg a harcias fellépéseiről hírhedtté vált Nők Társadalmi és Politikai Szövetsége/WSPU). Az országos politikai mozgalommá fejlődő brit feminista egyesületek részben a petíció eszközével, részben radikális, figyelemfelkeltő akciók, kampányok megszervezésével kívánták céljaikat elérni. Ennek következtében az Egyesült Királyság egyik legnagyobb társadalmi feszültsége és politikai konfliktusa a századfordulóra a nők ügye lett. Ezt fokozta, hogy a brit kormányzat a választójogi reformmal kapcsolatban a halogatás taktikáját alkalmazta, főképp a fentebb már említett ok, vagyis a munkásosztály növekvő politikai szerepvállalásának megakadályozása miatt. Az egyre szélesebb társadalmi támogatottságot (amelyet például az 1908-ban a Hyde Parkban megtartott tüntetés is demonstrált) a kormányzat rendőri fellépéssel próbálta visszaszorítani. Az éhségstrájkok, tüntetések, és egyéb radikális figyelemfelkeltő akciók (Emily Davison öngyilkossága az epsomi derbyn) azonban még fokozottabb figyelmet irányítottak a nők szavazati jogáért vívott küzdelemre. A siker azonban csak az I. világháború után érkezhett meg (az egyetlen kivétel ez alól Európában Finnország, ahol már 1906-ban szavazati jogot kaptak a nők). A háború alatt a nők gazdasági aktivitásának szemmel látható növekedése, a hadiiparban való részvétele, sőt a fegyver nélküli frontszolgálat a politika általi további lépések megtételét követelte meg az emancipáció tekintetében. Így 1918-tól a 21. életévüket betöltött angol férfiak mellett a 31. életévüket betöltött angol nők is megkapták a szavazati jogot, majd 1928-ban sor került a szavazati jog férfiakkal azonos életkorhoz (21. év) kötésére is (Almond & Bingham Powell, 1996:182-183).

A női szavazati jog kivívása más európai országokban is hasonlóan ment végbe. Alapvető sajátosságként figyelhetjük meg a szocialista-kommunista pártokkal való összekapcsolódást például Németországban. Itt a nőmozgalmak csak az egységes német állam létrejötte (1871) után jelennek meg és máris szoros kapcsolatot építenek a munkásmozgalommal. A német feminista mozgalom első jelentős képviselője, Clara Eisner Zetkin – akit eredetileg azért nem vesznek fel a szocialista párt tagjai közé, mert nő –, a II. Internacionálé alakuló ülésén elmondott beszédében kapcsolja össze a kommunista törekvéseket a nők jogával. Németországban a női szavazati jog bevezetésre a szociáldemokrácia I. világháború utáni győzelmével, 1918-ban kerül sor.

Szintén hasonló utat járnak be a francia és olasz nőmozgalmak is, ha időben kicsit megkésettek is (részletezi Passerini, 2003:155-156). Oroszországban az igen szigorú társadalmi és családi hierarchiát támogató pravoszláv vallási hagyományok nehezítették a női jogok terén történő előrelépést, jóllehet a felvilágosodás eszméi a 19. században itt is megjelennek az igen szűk körű polgárság körében. A női jogokat azonban itt nem tudjuk levezetni a felvilágosodás egyéni szabadságot pártoló eszméiből, hanem egyértelműen a nemzetközi munkásmozgalomhoz kell kötnünk. A munkásosztályba tartozó nők 1905-től vettek részt aktívan a mozgalmi életben és az orosz nőket a forradalomban való részvételre buzdították. Propagandájukban a házasságon belüli egyenlő jogok, a válás liberalizálása, az abortusz engedélyezése, a munkakörülmények javítása került fókuszba, amelyet a proletárság

hatalomátvételével láttak megvalósíthatónak. A szavazati jog kiterjesztését ez utóbbi következményeként képzelték el.

Magyarországon az 1848. évi áprilisi törvények teremtették meg a polgári átalakuláshoz szükséges politikai-jogi feltételeket, elismerve a polgári szabadságjogokat, ugyanakkor a nőket kizárta a politikai jogok gyakorlásából. A dualizmus korában a nők választójogával kapcsolatos felszólalásokat konkrét lépések, törvényjavaslatok, sőt érdemi viták sem követték (Simándi, 2009a, 2009b). A karitatív nőegyesületek Magyarországon is megszokottak voltak a dualizmus korában, az újdonságot nálunk is a forradalmi jellegű nőegyesületek jelentették, amelyek a kommunista-szociáldemokrata hagyományokhoz, szakszervezetekhez kapcsolódtak. Hasonlóan más országokhoz, Magyarországon is az I. világháború után kapnak a nők részleges választójogot.

Az imént bemutatott eseménysortól némiképp eltér Svédország, amelynek sajátos – a feudális középkori és újkori európai hagyományoktól eltérő – társadalmi és politikai berendezkedése lehetővé tette, hogy a 18. században néhány évtizedig (1718-1771, ez az ún. *szabad korszak*) létezzen a női szavazati jog. Bár később megfosztották a nőket e jog gyakorlásától, a 19. század végétől hasonló folyamatok figyelhetők meg Svédországban is, mint a kontinens már említett országaiban, így 1919-től ismét biztosították a svéd nők számára a választásokon való részvételt.

Szintén kivételként említhető meg Svájc, ahol a 20. században a női választójog ügye – amelyet itt szociáldemokrata támogatást élvezett – népszavazáson bukott el, így megadására csak 1971-ben kerülhetett sor.

A fentiekben néhány esetpélda felvillantásával láthattuk azokat a folyamatokat, amelyek a női szavazati jog kivívásában szerepet játszottak. A kérdés nemzetközi összehasonlító vizsgálatánál a következő szempontok figyelembe vétele szükséges: 1. az országok társadalmi, kulturális környezetének figyelembe vétele és összehasonlítása. 2. a nőmozgalmak, feminista szervezetek szerepének vizsgálata. 3. a feminista szervezetek és a munkásmozgalom kapcsolatának feltárása, a szociáldemokrata és kommunista szervezetek politikai törekvéseinek figyelembe vétele. 4. az egyes társadalmak eltérő politikai szervezetségi foka, a nők politikai öntudatra ébredésének eltérő pillanata, a nőmozgalmak társadalmi beágyazottsága és ereje, a nők I. világháborús hadigazdaságban való részvétele, a nők jogi státuszával kapcsolatos eltérő értelmezések figyelembe vétele.

Ezen szempontok figyelembe vételével válik lehetségessé az európai és amerikai nők politikai helyzetében bekövetkező változásokban megfigyelhető hasonlóságok és különbözőségek feltárása, összehasonlítása. Ezzel közelebb juthatunk a választójog nőkre történő kiszélesítésének valódi társadalmi-politikai okának megértéséhez.

Felhasznált irodalom

- ALMOND, A. G., & BINGHAM POWELL, G. (1996). *Összehasonlító politológia*. Budapest: Osiris.
- PASSERINI, Luisa (2003). *A nők és a feministák története*. Budapest: Balassi.
- SIMÁNDI Irén (2009a). *Küzdelem a nők parlamenti választójogáért Magyarországon, 1848-1938*. Budapest: Gondolat. 9-33.
- SIMÁNDI Irén (2009b). A nők parlamenti választójogának története Magyarországon, 1919-1945. *Rubicon*, (4), http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_nok_parlament_i_valaszt_ojoganak_tortenete_magyarorszagon_1919_1945/ [2013.11.08.]
- ZENTAI Violetta (2001). Nők és férfiak a politikában: Megosztott és megosztó lehetőségek. In Lestál Zsuzsa (szerk.): *Szerepek. Szabályok. Számok. Férfiak és nők a politikában* (pp. 5-10). Budapest: Magyarország Női Alapítvány.